

RESTANTEN VAN EEN WILDE VERVENING IN DE OMGEVING VAN OLDELAMER

Remnants of an irregular peat excavation in the vicinity of Oldelamer

A. M. van den Akker¹⁾

INLEIDING

In de polder Oldelamer en onder Oldetrijne, zuidwestelijk van Wolvega, komt een systeem van sleuven of ingravingen voor. Er zijn aanwijzingen dat dit systeem een restant is van een zogenoemde wilde vervening.

Bij de bodemkartering van dit gebied werd enig inzicht verkregen in de aard en de verbreiding van deze vorm van vervening. Zij zal in het nu volgende nader worden beschreven. De wetenschap dat de sleuven door de ruilverkaveling grotendeels zullen verdwijnen, was een reden te meer om een artikel aan dit onderwerp te wijden.

HISTORISCHE GEGEVENS OVER FRIESE VERVENINGEN

Er was op de lage veengronden en op de zware kleigronden weinig hout voor brandstof. In oude Friese documenten wordt daarvan melding gemaakt en tevens wordt daarin meegedeeld dat de bevolking bij gebrek aan beter onder meer drek of koemest verbrandde. De volgende passage dateert uit de 15e eeuw: 'Ende tlant is effen vol van weyden ende van graze ende sij hebben geen houte ende daer voer barnen sij torf ende coescit ende ossendrech, die gedroecht is' (Stoet, 1893).

Reeds in de dertiende eeuw zijn de Friezen hun aandacht al gaan richten op de vervening. In de 'Chronique ofte Historische Geschiednisse van Vrieslant' van Winsemius staat namelijk vermeld dat 'de Woltluyden ($\pm$ 1215) nieuwe manieren van goed te ghewinnen in 't graven van den torft gevonden hadden, in voortijden onbekent ofte so seer ghemeen niet'.

Tot het laatst van de 16e eeuw zijn alleen meldingen van turfgraverijen op kleinere schaal te vinden. In Oldelamer nam de turfproduktie echter al vroeg in betekenis toe, hetgeen blijkt uit de beschrijving in de Tegenwoordige Staat (1785). Van Oldelamer staat hierin beschreven: 'Weleer beroemd wegens de menigte van turf die er jaarlijks gegraven werd; doch thans is deeze voorraad genoegzaam ten einde. En verder ook de harde baggelaar en sponturf van Olde Trijne behoorden tot de beste soorten.'

De 'Stellingwerf' van dec. 1958 bevat een rubriek 'Oude ingezetenen vertellen' waarin staat te lezen: 'Heel vroeger...van horen zeggen hadden de sprekers het verhaal over de oudste vorm van venen, bedreven door monniken. Deze spitten een soort greppel, de kluiten werden op de wal geworpen en gedroogd. Een wel zeer eenvoudige vorm van turf maken, waarbij het land sterk werd vergraven en er wild bij lag.'

In de tweede helft van de 16e eeuw neemt de vervening een veel grotere omvang aan. In een 'Vertoog over de veengraverijen' beschrijft J. Vergilin

¹⁾ Rayon noord, Stichting voor Bodemkartering.

van Claerbergen (1766), dat de eerste vergravingen van klynmaden van enig belang heeft plaatsgevonden ongeveer in het laatst van de zestiende eeuw onder Oostermeer, Boornbergum en Haskerland. Toen men inzag dat er goede zaken waren te maken, werd dit voorbeeld gevolgd in Eernewouden, Dantumadeel, Aengwirden, Weststellingwerf en elders.

Men veende toen lange smalle akkers uit en liet daartussen smalle akkers onverveend om daarop de turf te laten drogen. De aldus ontstane veenpetten groeiden in de loop der jaren dicht en waren gewoonlijk na honderd jaar weer beweidbaar. De uitgeveende stroken noemde men 'hellingen of halingen'. Een deel van de polder Oldelamer wordt nog 'De Hellingen' genoemd.

AARD, VERBREIDING EN OUDERDOM VAN HET SLEUVENSISTEEM

De sleuven of ingravingen komen het meest voor in de polder Oldelamer en in mindere mate onder Oldetrijne.

De polder Oldelamer heeft lange, vrij smalle percelen. Vele sleuven beginnen in de buurt van de Tjonger of Kuinder en eindigen pas bij de Hoge weg. De grootste lengte is 3 à 4 km (zie fig. 1). Een groot aantal wijken, hier schipsloten genoemd, heeft voor de afvoer van de turf gediend (fig. 2).

Het aantal sleuven per perceel wisselt van 2 tot 12. Zijn er maar twee, dan liggen ze midden op de beide helften van het perceel. Wanneer er meer sleuven in een perceel liggen, zijn ze evenals de hagen of zetwallen ca. 3 m breed (fig. 3).

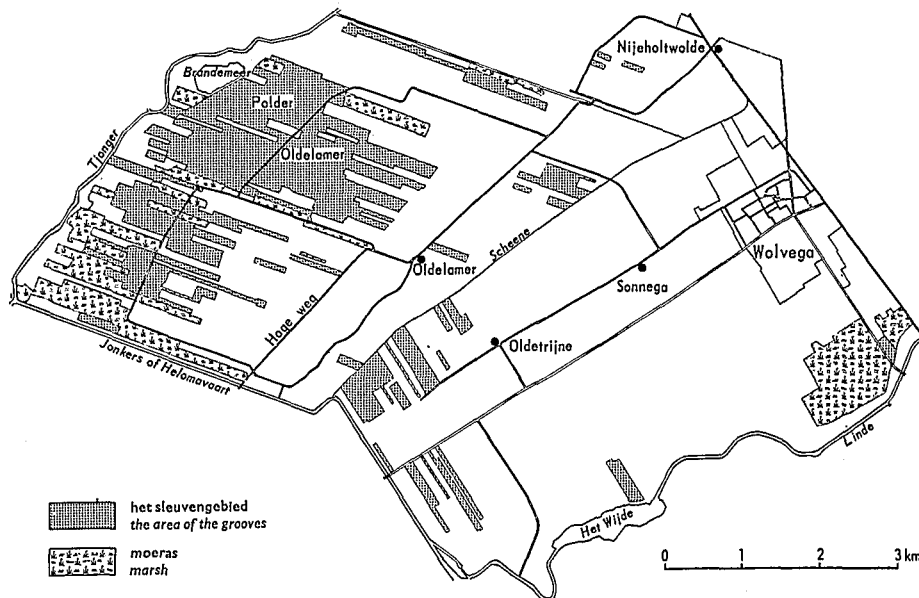

Fig. 1. Verbreiding van de sleuven in de ruilverkaveling Oldelamer
 Fig. 1. Extent of the grooves or excavations in the Oldelamer land consolidation area

Fig. 2. Detail van het systeem van sleuven of ingravingen
 Fig. 2. A detail of the system of grooves or excavations

De sleuven zijn uitgegraven tot een diepte van 80 à 130 cm, gerekend vanaf het maaiveld van de hagen. De mogelijkheid om tot deze diepte zonder speciale voorzieningen voor de waterafvoer het veen uit te graven is gedurende de zomermaanden zeker aanwezig. De doorlatendheid van het veen is beneden de grondwaterspiegel vrij gering – gemiddeld 15 cm per etmaal –, zodat in de zomermaanden tot diep onder het slootpeil gegraven kan worden.

De sleuven zijn gedeeltelijk opgevuld met teruggestorte bovengrond,

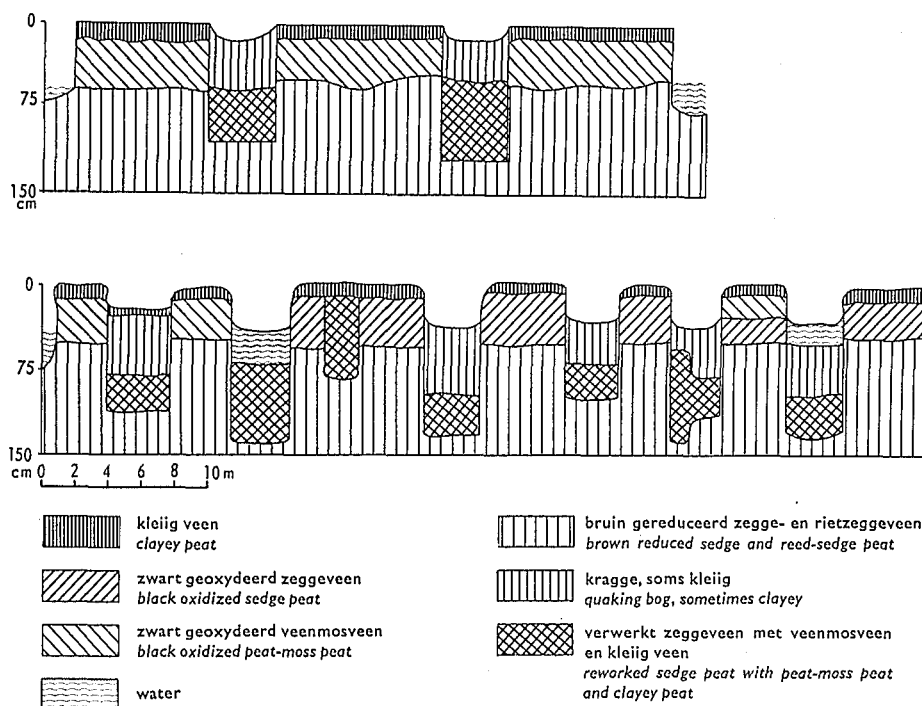

Fig. 3. Doorsnede van twee percelen met sleuven of ingravingen
 Fig. 3. Cross section of two fields with grooves or excavations

kleiig veen, en vervolgens verland. Er is een laag kragge (riet en zeggewortels) ontstaan ter dikte van 30 à 60 cm. Een gedeelte van de sleuven is zelfs geheel dichtgegroeid. Meestal ligt de bovenkant echter 20 à 30 cm lager dan het maaiveld van de niet vergraven gedeelten. Deze gedeelten van de percelen zijn weinig stevig en nauwelijks in cultuur (zie fig. 3).

Het is helaas niet goed mogelijk vast te stellen wanneer men met deze vorm van vervinging is begonnen.

Bij de reglementering van de vervinging in 1751 was reeds sprake van een wilde vervinging in de polder Oldelamer (Oosten, 1947). En in de Tegenwoordige Staat van Friesland is de mededeling te vinden dat in 1785 in de polder Oldelamer reeds drie schipsloten die in verbinding stonden met de Tjonger of Kuinder, vervallen zijn door verlanding.

Ook de wilde vervingingen die in het 'Vertoog over de veengraverijen' (Vegilin van Claerbergen, 1766) beschreven worden, zijn qua uitvoering vergelijkbaar en vonden ook in dit gebied plaats.

Over het tijdstip van beëindiging tasten we eveneens min of meer in het duister. Van een enkel perceel is bekend dat er nog in de laatste oorlog vervinging heeft plaatsgevonden. Wel weten we dat in het Reglement op de lage vervingingen van 1852 aan onder andere de vervingers de verplichting werd opgelegd een bepaald bedrag per 100 m³ veen of slik te betalen. Dit slikgeld

werd bewaard om later de veenplas weer droog te malen en in cultuur te brengen. In de polder Oldelamer zijn slechts enkele percelen bekend, waar slikgelden op liggen. Dit kan een aanwijzing zijn dat de meeste sleuven al vóór 1852 gegraven waren.

SAMENVATTING

Bij de bodemkartering van het gebied in de omgeving van Oldelamer en Oldetrijne werd een systeem van sleuven of ingravingen aangetroffen (zie fig. 1, 2 en 3). Er zijn aanwijzingen dat dit systeem een restant is van een wilde vervening. Helaas ontbreken exacte gegevens over tijdstip van aanvang en beëindiging van deze vervening.

maart 1967

SUMMARY

A system of grooves or excavations occurs in the Oldelamer polder and below Oldetrijne (province of Friesland). There are indications that this system is a remnant of former irregular peat excavation.

Some idea of the character and extent of this type of peat excavation was obtained during the soil survey of this area and is more fully described in the present article. The knowledge that the grooves would largely disappear as a result of land consolidation was an added reason for discussing this topic.

LITERATUUR

- Akker, A. M. van den*, 1967: De Bodemgesteldheid van het ruilverkavelingsgebied Oldelamer. Stichting voor Bodemkartering. Rapport nr. 629.
- Oosten, B.*, 1947: Een Veenpolderbevolking. Sociografie van de grote veenpolder van Weststellingwerf.
- Stoet, F. A.*, 1893: Een beschrijving van Friesland en de Friezen uit de 15e eeuw. Friese Volksalmanak 1893.
- Tegenwoordige Staat, 15e deel, Friesland 1785.
- Vegilin van Claerbergen, Jhr. J.*, 1766: Vertoog over de Veengraverijen.
- Weekblad 'De Stellingwerf', Prov. Bibliotheek, Leeuwarden. December 1958.
- Winsemius*: Chronique ofte Historische Geschiedenisse van Vrieslant. Boek VI, p. 158.